

Гордана Ј. Станчић

ЈУ Андрићев институт у Вишеграду

gordana.nedeljkov06@gmail.com

УДК: 027:37.01

DOI: 10.7251/BSCSR1908290S

БИБЛИОТЕКЕ У ОБРАЗОВАЊУ: ИЗМЕЂУ КОРИСНИКА И ЗНАЊА

Апстракт: У раду се, кроз теоријску призму из области библиотекарства и образовања и кроз практична искуства и примере, разматра улога библиотека у образовном процесу, од формалног образовања до доживотног учења, укључујући све типове библиотека. Истражујући ову тематику, дошли смо до закључка да је улога библиотека у образовању несумњива, а да је главни носилац везе између забележеног знања и корисника библиотекар.

Кључне речи: библиотеке, библиотекар, знање, формално образовање, неформално образовање, доживотно учење.

Увод

За спровођење образовног процеса задужене су васпитно-образовне установе, пре свега школе и факултети, а једнака по значају је и улога коју у томе процесу имају библиотеке. Улога библиотека у процесу образовања дефинисана је у члану 5 Закона о библиотечко-информационој делатности из 2011. године: „Библиотеке су у средишту развоја информационог друштва јер су суштински значајне за информисаност грађана, за њихово усавршавање и индивидуални развој, неопходне су за развој образовања, науке и културе, покретач су свеукупног развоја слободног демократског грађанског друштва.“ Оно што библиотеке чини организованим колекцијама знања јесу фондови и збирке, могућности приступа удаљеним садржајима путем интернета и библиотекари који су уједно и информациони стручњаци.

Мисија библиотеке је да сакупља, организује, чува и чини доступном културну и научну грађу и забележено знање свим садашњим и будућим генерацијама. Идеја на којој почива мисија библиотека је општа доступност публикација у служби образовања, било у контексту рада са децом, пружања помоћи током школовања ученицима и студентима или промовисања доживотног учења код одраслих. Библиотеке које се налазе при образовним установама, школама и факултетима, пружају подршку формалном процесу образовања, док су остали типови библиотека (јавне, специјалне и националне) задужени за пружање подршке доживотном учењу. Библиотека мисију пружања подршке образовном процесу спроводи тако што својим корисницима омогућава приступ фондовима и различитим услугама које нуди.

Било да су у питању штампани или електронски извори информација, кључан посредник између сачуваног знања и корисника јесу библиотекари, који управљају едукативним материјалом, са циљем да омогуће приступ знању свим својим корисницима и помогну им у процесу образовања.

Улога библиотека у формалном образовању

Формално образовање човека подразумева знање стечено похађањем неке образовне установе (предшколске установе, основне и средње школе, установе високог и вишег образовања). Као подршка формалном образовању при образовним установама постоје школске, високошколске и универзитетске библиотеке чији је основни задатак да прате образовни процес установе при којој се налазе. Библиотекари који раде у овим типовима библиотека називају се сарадницима у настави и њихов задатак је да прате наставни план и програм и да, у сарадњи са наставним особљем, активно учествују у његовом спровођењу. Школска библиотека првенствено има задатак да код најмлађих корисника створи потребу за читањем, учењем и коришћењем библиотеке, а високошколске библиотеке треба да пруже

подршку образовном процесу који се спроводи на универзитетима и да мотивишу корисника на доживотно учење.

Школска библиотека је незаобилазни степеник на путу образовања детета. У *ИФЛА/УНЕСКО Манифесту за јавне библиотеке: улога школске библиотеке у учењу и подучавању намењеном свима* објављеном 2001. године забележено је следеће: „Школска библиотека пружа информације и сазнања који су неопходни за успешно учење у савременом друштву заснованом на информацијама и знању. Школска библиотека омогућава ученицима да овладају вештинама за учење током читавог живота, развија њихову стваралачку машту и оспособљава их да буду одговорни грађани.“

У Стандарду за рад школских библиотека дефинисане су образовно-васпитне функције школске библиотеке.

Образовно-васпитна функција у односу на ученике има следеће карактеристике:

- пружа услове за самосталан рад ученика
- омогућује непосредан, једноставан и брз приступ информацијама и коришћењу библиотечке грађе
- обезбеђује доступност расположивим ресурсима и информацијама
- упознаје ученике са начином коришћења библиотечке грађе и информација и облицима њихове презентације
- омогућава ученицима да користе библиотечке ресурсе у складу са својим могућностима, знањем и интересовањем
- упознаје ученике са могућношћу коришћења различитих метода и средстава.

Образовно-васпитна функција у односу на наставнике и организацију наставе подразумева:

- развијање концепта савремене организације наставе уз примену различитих метода, облика и средстава рада (индивидуални рад, групни рад, тимски рад, истраживачки рад, итд)

- планирано коришћење ресурса библиотеке у процесу наставе учења у библиотеци и ван ње
- коришћење библиотечких ресурса у процесу припреме наставе коришћење библиотечких ресурса и после редовне наставе
- организације допунске наставе и различитих облика додатног рада
- буђење радозналости и интересовања за учење и истраживање код ученика
- усавршавање наставника.

Александра Вранеш наводи да „...школа и библиотека постају битни чиниоци одрастања сваког појединца и њихови програми једнако су усмерени учењу, колико и социјализацији – међу својим вршњацима, на радном месту. Отуда библиотека постаје учионица, информациони и административни центар, битан маркетиншки чинилац друштва“ (Вранеш 2004: 161). Савремена школска библиотека треба да буде најдинамичније место у школи, место где се проводи слободно време, место сталних активности и разноврсних садржаја, место где корисници могу да задовоље потребе за читањем, учењем и сазнавањем. Да би се остварила функција школске библиотеке и да би она постала место у коме ће ученици моћи да раде, уче, образују се и опуштају, потребна је стална сарадња школе, библиотеке и целокупног друштва. Начини на које школска библиотека може да учествује у образовном процесу вишеструки су. На пример, школски библиотекар може да помаже ученицима у припреми за такмичења из различитих предмета или да помаже ученицима са посебним потребама. У договору са библиотекарском, редовна настава се може одржавати у просторијама библиотеке. Библиотекари треба стално да осмишљавају садржај и програм којима ће се најмлађи корисници анимирати, а библиотека заузети незаменљиво место у процесу њиховог одрастања.

Савремени образовни систем подразумева коришћење разноврсних извора знања и значајну улогу школске библиотеке у наставном процесу, те из тог разлога школске библиотеке треба да раде на попуњавању својих фондова разноврсном грађом из свих области људског стваралаштва, да осавремене свој рад и да постану активни учесници у настави, да помогну истраживање и омогуће приступ изворима информација и да подстакну све видове учења код деце школског узраста и наставног особља. „У високоразвијеним земљама, школске библиотеке сматрају се кључем који отвара врата целокупног библиотечно-информационог система, подстичући процес самообразовања и доживотног учења као препознатљиве стратегије друштва знања.“ (Вучковић и Тодоров 2008: 964-700)

У библиотеци се могу организовати књижевне вечери образовног карактера, где ће се представљати дела писаца за децу и младе. Уз овакав вид едукације може се везати и одржавање радионица које имају за циљ подстицање и развој креативности, па се тако могу ангажовати чланови литерарне, драмске или рецитаторске секције који ће учествовати у организацији књижевне вечери. Такође, простор школске библиотеке може се искористити као место за неформално дружење – могуће је повремено организовати гледање филмова, одржавање креативних радионица у којима би ученици сликали, писали, глумили и на тај начин развијали машту и креативност и надограђивали своје знање.

Након завршене основне и средње школе, наредни ступањ формалног образовног процеса јесте похађање више школе или факултета. Високошколске библиотеке које се налазе при образовним установама имају значајну улогу у образовном и научно-истраживачком процесу, јер оне подупиру разне функције универзитета, као што су истраживање, подучавање и усвајање новог знања и представљају извор научних истраживања и развоја науке.

Обавеза високошколске библиотеке је да подржи образовни процес током студирања и да створи добру основу за континуирано образовање и након завршених студија. Стандарди за библиотеке у високом образовању донети јула 2011. године сачињени су као водич намењен академским библиотекама који би требало да им помогне у унапређењу и одржавању њихове улоге као партнера у образовању студената. У једном делу стандарда дефинише се образовна улога овог типа библиотека на следећи начин: „Библиотеке треба да буду партнери у спровођењу мисије образовања институцији при којој раде, треба да развију и подрже информациону писменост корисника који желе да открију, приступе и користе информације које су од значаја за њихов академски успех, истраживање и касније за доживотно учење“. Библиотека на овај начин преузима на себе важан део образовно-васпитног задатка универзитета и одговорност за квалитет образовног процеса.

Библиотеке високошколских установа треба да обуче корисника за проналажење, приступ, размену и употребу информација (Јововић 2010: 294-301). Између осталог, циљ високошколских библиотека треба да буде оспособљавање студената за проналажење и вредновање информација, односно информационо описмењавање, при чему је информационо писменост дефинисана као „способност да се лоцира, организује, евалуира и ефективно користи адекватна, у мору тражених информација, којим смо презасићени“ (Вранеш и Марковић 2008: 156).

Поред корисника који физички посећују библиотеку, све је више оних који нису у могућности да то учине, због недостатка времена, удаљености, итд. Очекује се да библиотека буде припремљена за пружање услуга таквој врсти корисника. Високошколске библиотеке сада свој садржај могу да понуде и удаљеним корисницима, захваљујући развијеним онлајн сервисима и различитим услугама које путем њих могу да понуде. Према спроведеним

истраживањима, оно што су корисници сматрали битним и што очекују од својих библиотека, када је реч о пружању подршке образовном процесу на даљину, јесте:

- приступ библиотечким ресурсима доступним онлајн у пуном тексту, што укључује књиге и часописе у електронском формату, дигитализоване збирке, базе података са пуним текстом
- пружање помоћи приликом коришћења онлајн ресурса, у виду онлајн приручника, опције „питај библиотекара“ и слично
- могућност физичког приступа локалној библиотеци ради допуњавања садржаја, услуга и извора који су доступни онлајн (Филипи Матутиновић 2005: 181).

Улога библиотека у доживотном учењу

Један од најважнијих постављених националних програма широм света у XXI веку јесте учење током читавог живота: „Стално и често експоненцијално повећање броја информација које су потребне за нормално социјално функционисање заједно са потребом управљања и коришћења тих информација намеће перманентну потребу за новим знањем као основом на којој настаје потреба за сталним образовањем – током целог живота за све грађане, без обзира на њихово радно место и формално образовање“ (Ивановић 2006: 393). Националне, јавне и специјалне библиотеке имају задатак да подстакну и подрже процес неформалног образовања својих корисника.

Национална библиотека учествује у спровођењу образовног процеса пре свега тако што обезбеђује, чува и даје на коришћење едукативни материјал у најразличитијим облицима и забележен на различитим медијумима. Националне библиотеке учествују у образовању корисника самим тим што прикупљају, чувају, обрађују и дају на коришћење грађу и информације свим грађанима, без обзира на верске, полне, старосне, идеолошке, професионалне или

било које друге разлике, у циљу ширења образовања, васпитања и културолошког и научног развоја.

Јавна библиотека, која се често назива народним универзитетом, како се наводи у Минимуму југословенских стандарда за народне библиотеке је „културна и образовна институција која је носилац основне библиотечке делатности у општини. Служи подстицању и ширењу општег образовања, унапређивању сталног и стручног образовања као и научног рада и задовољавању културних потреба становништва. Народна библиотека набавља, стручно обрађује, даје на коришћење библиотечку грађу и организује општу службу информација и друге библиотечке послове преко којих задовољава разнолике потребе становништва свога подручја за књигом и осталом библиотечком грађом у сврху индивидуалног, општег и допунског образовања, стручног образовања и културне забаве.“ Јавна библиотека је институција отворена за народ са циљем да чува и организује људско знање и да га даје у службу заједнице, без обзира на занимање, пол, вероисповест, старост или расу људи који су чланови те заједнице. Захваљујући јавној библиотеци, људи имају прилику да стекну знања која су им потребна у свакодневном животу, а библиотека је дужна да изађе у сусрет како општим потребама заједнице, тако и појединачним потребама сваког свог корисника. Јавна библиотека нуди могућност неформалног образовања, што подразумева стицање и одржавање читалачких навика и навику коришћења библиотека уопште. Задаци јавне библиотеке када је реч о образовању су следећи:

- Јавна библиотека олакшава неформално самообразовање свих људи у заједници.
- Обогаћује и даље развија поља која корисници највише користе за само-образовање.
- Задовољава информационе потребе свих својих корисника.

- Креира и даље развија читалачке навике својих корисника.
- Подржава образовне и културне иницијативе других институција и успоставља сарадњу са њима.
- Подстиче здраву рекреацију и конструктивно коришћење слободног времена.
- Свим својим корисницима пружа прилику за континуирано образовање, могућност да прате напредак у свим областима знања и подржава слободу изражавања и развијања конструктивног критичког става према разним питањима.

Специјалне библиотеке су специфичне по томе што набављају публикације и материјал који је уско повезан са струком и делатношћу установе при којој се налазе. Специјална библиотека мора да примењује савремену библиотечку и информациону технику у циљу ажурног пружања информација. Основни задатак специјалних библиотека је да „услужује посебне, затворене групе корисника, везане за одређену институцију у чијем се саставу и сама налази, а у циљу задовољења духовних потреба запослених стручњака“ (Вранеш и Марковић 2008: 282). Специјалне библиотеке су један од најбољих примера за спровођење процеса учења током целог живота. У циљу пружања подршке образовању запослених у установи при којој се налазе, специјалне библиотеке треба да на што бржи и ефикаснији начин проследи информацију до својих корисника и пруже им одговор на постављено питање. Библиотекар ће корисника упутити на релевантну и актуелну литературу из стручне области и на поуздане електронске изворе и на тај начин помоћи му приликом истраживања или израде научног рада. Библиотекар који ради у специјалној библиотеци мора да буде високообразован, да има знање и из области библиотекарства, односно да буде информациони стручњак, али и да поседује знање из специфичне области која

је предмет рада установе при којој се библиотека налази. Само на тај начин, ако веома добро познаје обе области, моћи ће да изађе у сусрет кориснику, да му пружи адекватну информацију и да на прави начин одговори на његово питање.

Библиотекар као посредник између корисника и знања

Библиотека као организована колекција знања и информација не пружа потпуну подршку процесу образовања без стручног кадра који је запослен у њој. Библиотекар је тај који на прави начин треба да, у мору информација које постоје у фонду библиотеке, пронађе ону која ће задовољити потребе корисника и која ће користити његовом образовању.

Корисници најмлађег узраста приликом првог доласка у библиотеку прво упознају школског или дечијег библиотекара. У Манифесту за јавне библиотеке наводи се: „Школски библиотекар има улогу да допринесе задатку и мисији школе. Он треба да поседује знање и вештине у вези са набавком информација и решавањем информационих проблема, као и стручност за коришћење свих извора, како штампаних тако и електронских.“ Искуство из праксе показује да ученици који долазе у библиотеку по различите информације, потребне за допуну и савлађивање наставе или за самообразовање не умеју да на прави начин користе приручну литературу, енциклопедије, индексе садржане у њима, и да имају проблем са вредновањем података које пронађу на интернету. Библиотекар најпре треба да од ученика сазна која му је конкретно информација потребна, те да му помогне у претраживању фонда или електронских извора и да му укаже на оне изворе информација који су релевантни. Пожељно је организовати курсеве на ову тему и на њима упутити ученике како да, у мору информација које су пред њима, пронађу праву и релевантну информацију.

Библиотекар на различите начине може да учествује у образовању ученика, тако што ће им помагати у припреми за

такмичења, тако што ће држати допунску или додатну наставу и радити са децом са посебним потребама. У своје раду библиотекар треба свакодневно да обogaђује начине подстицања ученика на коришћење библиотеке.

Библиотекар основне школе има улогу стручног сарадника у настави. Да би ученик савладао проблеме које има током читања, потребно је, поред предметног наставника, у решавање овог проблема укључити и библиотекара. Школска библиотека је идеалан простор за савладавање почетничких читалачких тешкоћа, јер је то место где ће библиотекар моћи у потпуности да се посвети раду са учеником који има проблема са читањем или разумевањем прочитаног текста. За разлику од наставника који у сваком тренутку мора да води рачуна о великом броју деце, школски библиотекар има ту предност да може да се посвети раду са мањом групом или са чак једним учеником. Веома је битан приступ који ће библиотекар имати према најмањим корисницима. Детету треба омогућити да се приликом боравка у библиотеци осети равноправним чланом и корисником библиотечке литературе, да би оно осетило да су његово учење и проблеми једнако важни као и припрема студента за испит и научноистраживачки рад професора (Мићић 2006: 386).

Задатак библиотекара је, такође, да активно и плански у оквиру своје библиотечко-информационе и васпитно-образовне делатности врши оспособљавање ученика и наставника за рад са модерним информатичким средствима, са циљем боље припреме наставе, безбеднијег коришћења рачунара и Интернета (Пенков 2012). Поред тога што омогућава аутоматизацију послова у библиотеци, Интернет служи и као средство за учење, проналажење електронских извора и презентовање различитих садржаја. Имајући то у виду „школски библиотекар постаје особа која ученика описмењује информатичкој писмености која данас постаје незаобилазан фактор савременог друштва“ (Вучковић и Тодоров 2010: 83)

Библиотекар који ради у савременој библиотеци постаје координатор услуга и информација у својој библиотеци, а познавање савремених информационих токова постаје неопходно не само приликом рада са корисницима, већ и у свакодневном обављању стручних послова. У раду са одраслим корисницима, библиотекари могу да организују курсеве информационог описмењавања корисника, курсеве претраживања и вредновања информација, као и обуку за коришћење и цитирање онлајн извора, што свим корисницима може бити од велике помоћи у процесу образовања, како формалног тако и неформалног.

Библиотекари имају значајну улогу у развоју радних навика код деце, у помагању ученицима при изради задатака за потребе наставе, у пружању помоћи научним радницима приликом њихових истраживања, водећи их на најбољи начин кроз штампане и електронске изворе информација – кроз књиге, часописе, податке забележене на микрофилмовима, у рукописним издањима и слично. Професионално обучени библиотекар има задатак и неопходно знање и искуство да корисника, било да је то научни радник, студент или други грађанин, кроз податке који су садржани у информационим изворима, едукује, обучи и усмери ка правим и релевантним информацијама.

Данас библиотекари нису само „чуvari књига“, већ су и библиографи, информатички стручњаци и сарадници у настави. Поседују широки спектар знања из разних области, баве се претраживањем и проналажењем информација у штампаној и електронској форми, руководе израдом материјала у дигиталном облику, баве се архивирањем и класификовањем материјала и чине га доступним јавности. Због свега наведеног библиотекари су незаобилазан сегмент у спровођењу мисије савременог образовања.

Закључак

У време када технологија сваким даном све више напредује и када нас окружује огроман број информација које сваким даном све више расту, човек мора да се труди да буде у корак са временом. Појединац који жели да буде у току са савременим трендовима и начином живота мора да буде научен да учи и да буде спреман да учи стално, а управо у томе подршку му пружају библиотеке и библиотекари.

Библиотеке у свом раду треба да прате образовне потребе својих корисника, те тако треба да набављају литературу за учење, да организују едукативне курсеве, радионице и друге активности. У зависности од типа библиотеке, она треба да прилагоди методе рада и учешће у образовном процесу, како би на најбољи начин задовољила образовне потребе своје циљне групе корисника.

Библиотеке су, упркос свим променама са којима су биле суочене, задржале улогу посредника у процесу образовања. Коришћење библиотека ствара читалачке навике и навике учења, утиче на формирање читалачког укуса и на развој креативности. Циљ којем библиотеке треба да теже јесте да створе поузданог читаоца, који ће, након завршетка процеса формалног образовања, наставити да користи фондове и услуге библиотеке и за доживотно учење.

Литература

1. Вранеш и Марковић 2008: А. Вранеш и Љ. Марковић, *Од рукописа до библиотеке : појмовник*, Београд: Филолошки факултет.
2. Вранеш 2010: А. Вранеш, *Високошколске библиотеке*, Београд: Филолошки факултет.
3. Вучковић и Тодоров 2008: Ж. Вучковић и Н. Тодоров, Коришћење школских библиотека као фактор успешности ученика, *Педагогија*, LXIII/4, Београд, 694-700.
4. Вучковић и Тодоров 2010: Ж. Вучковић и Н. Тодоров, *Култура читања у времену Интернета*, Инђија: Народна библиотека.

5. Ивановић 2006: Б. Ивановић, Унапређивање опште и компјутерске писмености деце: сналажење у обиљу информација, у: Александра Вранеш (ур.) *Деца и библиотеке : зборник радова са међународног научног скупа одржаног у Београду од 5. до 9. октобра 2005*, Београд : Филолошки факултет Универзитета у Београду : Библиотекарско друштво Србије, 391-401.
6. Јововић 2010: В. Јововић, Улога библиотеке у Болоњском процесу, *Социолошка луча*, IV/1, 294-301.
7. Мићић 2006: Р. Мићић, Рад са децом и школском омладином и едукација библиотекара / Радован Мићић, у: Александра Вранеш (ур.) *Деца и библиотеке : зборник радова са међународног научног скупа одржаног у Београду од 5. до 9. октобра 2005*, Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду: Библиотекарско друштво Србије, 159-166.
8. Пенков, Миле. *На истом задатку: сарадња библиотекара и наставника*. Школски библиотекар – онлајн часопис за школске библиотекаре. Доступно на:
<http://casopisbibliotekar.wordpress.com/2012/08/08/%D0%BD%D0%B0-%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BC-%D0%B7%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BA%D1%83-%D1%81%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4%D1%9A%D0%B0-%D0%B1%D0%B8%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D1%80/> [Преузето 27.05.2018]
9. Филипи Матутиновић 2005: С. Филипи Матутиновић, Које су перспективе високошколских библиотека у ери информација? *Инфотека*, VI/3, Београд, 177-195.

Стандарди и правилници

1. Закон о библиотечко-информационој делатности из 2011. године
2. ИФЛА/УНЕСКО Манифест за јавне библиотеке: улога школске библиотеке у учењу и подучавању намењеном свима, *Гласник Народне библиотеке Србије*, I (2005), Београд, 387-418.
3. Југословенски стандарди за специјалне библиотеке, *Библиотекар: часопис за теорију и праксу библиотекарства*, 24/1 (1978), Београд, 121-128.
4. Минимум југословенских стандарда за народне библиотеке, *Библиотекар: часопис Друштва библиотекара СР Србије*, V/6 (1973), Београд
5. Standards for Libraries in Higher Education (Draft Revision – July 2011). Доступно на: http://www.ala.org/acrl/sites/ala.org/acrl/files/content/standards/standards_libraries_.pdf [Приступљено 30.05.2018]

LIBRARY IN EDUCATION: BETWEEN USERS AND KNOWLEDGE

Abstract: The idea behind the mission of the library is general availability of publications in the service of education. Support for formal education is provided by school and higher education libraries, whose task is to monitor and support the curriculum of the educational institution in which they are located. National, public and special libraries support the process of non-formal and lifelong learning, enabling their users to have access to saved knowledge and information in the area of their interest, as well as monitoring innovations in the field.

Librarians as key intermediaries between users and knowledge play a role in the development of reading habits among children, helping pupils in their curriculum for teaching, assisting research workers in research, leading them in the best way through printed and electronic information sources.

The role of the library is to be an intermediary between the recorded knowledge and the users who learn and is an indispensable part of the educational process in each period of human life.

Key words: libraries, librarians, knowledge, formal education, non-formal education, lifelong learning.
